

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
VIII
(Özel Sayı)

MERSİN
2003

KAAM YAYINLARI
OLBA
VIII
(Özel Sayı)

© 2003 Mersin/Türkiye
ISSN 1301-7667

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs-Haziran aylarında olmak üzere,
yılda iki kez basılmaktadır.
Published each year in May and June.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde yada KAAM tarafından dağıtılan
broşürlerde bildirilmiş olan formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according the formats mentioned in the following web address
or brochures distributed by KAAM

Yayınlanması istenilen makalelerin, her yılın sonuna kadar aşağıda belirtilen
iletişim adreslerine teslim edilmiş olması gerekmektedir.
Articles should be sent to the following correspondence addresses till the end of the year.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses
Tel:00.90.324.361 00 01 (10 Lines)/162-163
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-VIII

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-VIII
(Özel Sayı)

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN

MERSİN
2003

Prof. Dr. Jale İnan
ve
Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal'ı kaybettik,
saygıyla anıyoruz...

OLBA'nın Basılması İçin Vermiş Olduğu Desteklerden Dolayı
Mersin Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Uğur Oral'a
Teşekkür Ederiz.

İçindekiler/Contents

Marcello Spanu <i>Roman Influence in Cilicia through Architecture</i>	1
Suna Güven <i>Evolution of Colonnaded Avenues in the Roman Cityscape: Role of Cilicia</i>	39
Fikret K. Yegül <i>Cilicia at the Crossroads: Transformations of Baths and Bathing Culture in the Roman East</i>	55
Burcu Ceylan <i>Temple-Church in OLBA and the Reuse of Antique Monument in Late Antiquity</i>	73
Ayşe Aydın <i>Der Ambon der Kirche "A" in Tapureli</i>	83
Mark Wilson <i>Was Paul a Cilician, a Native of Tarsus? A Historical Reassessment</i>	93
Turhan Kaçar <i>Cilician Bishops and Fourth-Century Church Politics</i>	109
Paolo Desideri <i>The presence of Cilicia and its towns in the Greek writers of the Roman Empire (I-II Cent. A.D.)</i>	129
Murat Özyıldırım <i>İlkçağ ve Erken Hıristiyanlık Kaynaklarında OLBA Sözcüğünün Değişik Kullanımları</i>	145
Erendiz Özbayoğlu <i>Notes on Natural Resources of Cilicia: A Contribution to Local History</i>	159
Hugh Elton <i>The Economy of Cilicia in Late Antiquity</i>	173
Mustafa Adak <i>Welche Trachäer Bekämpfte Veranius?</i>	183
Murat Arslan <i>Piracy on the Southern Coast of Asia Minor and Mithridates Eupator</i>	195

Nevzat Çevik	
<i>Anadolu'daki Kaya Mimarlığı Örneklerinin Karşılaştırılması ve Kültürlerarası Etkileşim Olgusunun Yeniden İrdelenmesi</i>	213
Ümit Aydınođlu	
<i>The Settlement Patterns of the Olbian Territory in Rough Cilicia in the Hellenistic Period</i>	251
Giovanni Salmeri	
<i>Processes of Hellenization in Cilicia</i>	265

İLKÇAĞ VE ERKEN HİRİSTİYANLIK KAYNAKLARINDA OLBA SÖZCÜĞÜNÜN DEĞİŞİK KULLANIMLARI

(LEV. 34)

Murat ÖZYILDIRIM*

ABSTRACT

The name Olba had several meanings in ancient texts such as the large territory in Rough Kilikia, the administrative and religious capital of Olba region (Olba-Diocaesarea) or finally, the secular settlement Olba (Ura) located 4 km. east of Olba-Diocaesarea.

Ancient written sources, coins, archaeological and epigraphical evidences reveal that there was no settlement in Olba before the Hellenistic period. The earliest authors mentioning Olba are Strabo and Ptolemaios.

Early Christian monastic records refer to Olba as a bishopic center. The names of the bishops of Olba known to us are Eusebios who attended the 1st Concil of Konstantinopolis (Istanbul) in 381, Poplios to the 1st Concil of Ephesos (Efes) in 431, Diapherontios both to the 2nd Council in Ephesos (Efes) in 449 and Khalkedon (Kadıköy) in 451, Theodoros to the 3rd Council in 680-681. It was understood that the Church of Olba had accepted the Monophysist belief for a certain period of time in A.D. 6th century as well as many other eastern churches.

Today, along with the remains of Roman secular buildings and monuments such as the aquaeduct, nyphaeum, theater; a monastery and several churches in Olba attest the importance of this settlement as a bishopic center during Christian times.

* Okt. Murat Özyıldırım, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, TR-33342 Çiftlikköy Kampüsü Mersin.

** Çalışmamı okuyup değerlendiren Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR'a ve yardımları için, ME. Ü. Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyeleri Yard. Doç. Dr. Emel ERTEN'e, Yard. Doç. Dr. Murat DURUKAN'a, Balıkesir Ü. Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Yard. Doç. Dr. Turhan KAÇAR'a, arkeolog Aysın ÖZÜGÜL'e (M.A.), klasik filolog Sevim AYTEŞ CANEVELLO'ya saygılarımla teşekkür ederim.

a) İlkçağ yazılı kaynaklarında, sikkelerde ve yazıtlarda Olba

Kilikia'nın ilkçağda coğrafi sınırlarını Strabon (*Geographika* XIV. V. 1) "...Kilikia'ya gelince: onun bir parçası Trakheia (dağlık) ve diğeri Pedias (ovalık) olarak anılır. Trakheia'yı soracak olursanız, kıyısı dardır ve düzlük toprağı yoktur veya yok denecek kadar azdır..."¹ olarak verir.

Olba sözcüğü, ilkçağ yazılı kaynaklarında değişik adlandırmalar için kullanılır; Kilikia'da oldukça geniş bir bölgeyi içine alan *Olba territorium*'u, bu territorium'un Hellenistik dönemden başlayarak dinsel yönetsel merkezi² olduğu arkeolojik verilerle bilinen Olba-Diocaesarea (Uzunca-burç), buranın 4 km. doğusunda bulunan sivil yerleşim yeri Olba akropolis³ (Kaletepe)⁴. *Olba territorium*'unun doğal coğrafi sınırlarını doğuda Lamos Irmağı (Limonlu), batıda Kalykadnos Irmağı (Göksu) ile kuzeyde Toros Dağları ve güneyde Akdeniz çevreler⁵ (Fig. 1).

Olba, Hellenistik dönemde diğer bölgelerde olduğu gibi Kilikia'da da birbiriyle çatışan Seleukos ve Ptolemaioslar için önem taşır. Genel olarak bunun nedenleri; halktan vergi almak, paralı asker toplamak, bölgenin doğal kaynaklarından yararlanmak ve bu devletlerin egemenlik alanlarını genişletme istekleridir⁶.

İlkçağ yazılı kaynaklarında ve araştırmalarla bugüne kadar bulunan sikkelerde ya da yazıtlarda 'Olba' sözcüğünün Hellenistik dönem öncesinde kullanılmadığı bilinmektedir⁷.

Diocaesarea'da bulunan ve İ. Ö. I. yüzyıla tarihlenen bir yazıtta Olba halkından (δημος) söz edilir⁸. Yerleşimin adı Olba'daki, İ.S. 199 Septimius Severus dönemine tarihlenen *su kemerinin* üzerinde Eski Yunanca yazıtta

¹ Çev. A. Pekman.

² Durugönül 1998, 69.

³ Günümüzde Ura, Uğra ya da Uğur Alanı. MacKay 1968, xx'de Olba'nın İ. Ö. VI. yüzyılda Pirindu'nun başkenti olduğunu yazar.

⁴ Williams 1974, 405; Mac Kay 1990, 2084; Durugönül 1998, 69; Erten 2003.

⁵ MacKay 1976, 641; Durukan 1998, 87.

⁶ Durukan 1998, 90.

⁷ Mac Kay 1990, 2086.

⁸ Keil-Wilhelm 1939, 69 Nr: 68; Mac Kay 1990, 2088.

yer alan “...ΟΛΒΕΩΝ Η ΠΟΛΙΣ...” “*Olbaluların kenti*” yazısından anlaşılır⁹.

Sikkeler, Olba sözcüğünü izleyebileceğimiz eldeki diğer yazıtlı malzeme grubunu oluşturur. Sikkeler üzerinde yer alan “Olba” ya da “Olbalıların” para yazıları çok erken dönemlere ait buluntular üzerinde yer almaz. Bu konuda bilinen en erken örnek İ.Ö. I. yüzyıl sonuna tarihlenen ve arka yüzünde ΟΛΒΕΩΝ (Olbalıların) para yazısı bulunan sikkedir¹⁰.

Zeus Olbios Rahibi Teukros oğlu Aias (10-11/14-15) döneminde basılan sikkeler üzerinde Olba ya da Olbalılara aitlik bildiren bir para yazısı bulunmaz¹¹. Ancak bu sikkeler üzerinde yer alan ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ¹² “*başrahip*” ünvanı Olba ile Teukros oğlu Aias arasındaki ilişkiyi kurmak için yeterlidir¹³. Şimdiye kadar bulunanlara göre, ilk kez İ.S. 10 -11 yıllarına tarihlenen Olba sikkelerinde Eski Yunanca genetivus pluralis olarak ΟΛΒΕΩΝ (Olbalıların) para yazısı okunur.

Bu tarihten sonra İ. S. 41 yılında Dağlık Kilikia’nın yöneticiliğinin İmparator Caligula tarafından Pontos Kralı II. Marcus Antonius Polemon’a verilmesiyle¹⁴ *Olba territorium*’u yönetimi de II. Polemon’a geçer ve bölgeyi İ.S. 68’e dek yönetir. Olba sözcüğü bu dönem sikkelerinde de bulunur, II. Marcus Antonius Polemon dönemi sikkelerinde şöyle yazılıdır: ΔΙΝΑΣΤΟΥ ΟΛΒΕΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΚΕΝΝΑΤΟΝ ΚΑΙ ΛΑΛΑΣΣΕΟΝ¹⁵.

Bir başka Polemon dönemi örneğindeyse ön yüzde ΜΑΡΚ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΝΟΣ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ ve arka yüzde ΔΥΝΑΣΤΟΥ ΟΛΒΕΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΙ ΚΕΝΝΑΤΟΝ “Olbalıların, Kennatosluların yöneticisinin tapınağı” para yazısı vardır¹⁶.

⁹ Hicks 1891, 270 (no:71); Bent 1891, 222; Heberdey - Wilhelm 1896, 90.

¹⁰ Hill 1900, 119.

¹¹ Hill 1900, 52; ayrıca s. 53’de “...Ancak (Olba ya da Olbalıların yazısı bulunmayan) bu sikkelerin de aynı yerde basıldığı kuşkusuzdur...” der.

¹² αρχ|ιερευς, -εως, ~ιερεως, -ω, ο: başrahip.

¹³ Hill 1900 ibid.

¹⁴ Mac Kay 1990, 2092.

¹⁵ Mac Kay 1990, ibid.

¹⁶ Staffieri 1978, 20.

İmparator Hadrianus (117-138) Roma İmparatorluğu'nun doğu eyaletlerine İ.S. 129 yılında yaptığı gezide Kilikia'ya da gider. İmparatorun bu yolculuğu sırasında Olba ve Diocaesarea'ya da uğramış olabileceği bazı araştırmacılar tarafından öne sürülür¹⁷. Hem Olba hem de Diocaesarea'da bu dönemde *Hadriane* sıfatını Olba adıyla birlikte sikkelerde kullanılır¹⁸. Bunlarda ön yüzde ΑΥΤΟ(Κ)ΑΙΤΕΤΡΑ ΠΑΡ(Υ)Ι ΑΔΡΙΑΝΟ arka yüzde ΟΛΒΕΩΝ para yazısı vardır¹⁹.

Roma İmparatorluğu *Provincia Cilicia* sikkelerinde Antoninus Pius (138-161) döneminde Olba adı yanında *Antoniniani* sıfatı kullanılır²⁰. Marcus Aurelius Caesar (138-161), Lucius Verus (161-169) Septimius Severus (193-211) ve Caracalla (198-211) için bölgede (?) basılan ve önyüzlerinde imparator portreleri olan sikkelerin arka yüzlerinde yine ΟΛΒΕΩΝ para yazısı görülür²¹. Ayrıca portresiz tiplerde de aynı para yazısı vardır.

Ancak Levante'nin verdiği katalogda bu tip beş Roma İmparatorluk sikkesinde kullanılan ΟΛΒεΩΝ para yazısında epsilon (Ε-ε) küçük harf olarak yazılıdır²². Commodus (180-192) için basılan sikkelerdeyse ΟΛΒεωΝ(N-v ters) yine arka yüzde ancak omega (Ω-ω) harfi küçük ve N harfi ters olarak basılıdır. Olba sikke serileri içinde para yazıları üzerinde bulunan ω ve ters N harfleri ender bulunan düzensiz kullanımı gösterir²³. Zeus Olbios Tapınağı'nın bulunduğu Diocaesarea'da ise, basılan geç dönem sikkelerin üzerinde 'mutlu' anlamına gelen ΟΛΒΟC para yazısı kullanılır²⁴.

Sikke ve yazıtların dışında ilkçağdan günümüze ulaşan yazılı kaynaklarda Olba'dan hemen hiç söz edilmediği görülür. Strabon ve Ptolemaios Olba'dan söz ettiği bilinen ilkçağ yazarlarıdır. Roma İmparatorluğu döneminde su kemeri, *nymphaeum*, tiyatro gibi görkemli anıtsal yapıların inşaa

¹⁷ Hill 1900, 124; Mac Kay 1968, 116.

¹⁸ RE 1937, 2402; Mac Kay 1968, ibid.

¹⁹ Hill 1900, ibid.

²⁰ RE 1937, 2401.

²¹ Staffieri 1987, 234-237; Staffieri 1994, 238-240.

²² Levante 1986, 603.

²³ Staffieri 1987, 237.

²⁴ Mac Kay 1976, 114.

edildiği yerleşimin kaynaklarda yer almaması ilgi çekicidir. Bunun nedeni bölgeye kıydan ulaşımın güçlüğü ya da korsanlığın engelleyici etkisi olabilir.

Strabon, Olba'dan sözettiği bilinen en eski yazardır. Yerleşimin tarihçesini kısaca anlatır (XIV. 5, 10); "...Kyinda ve Soli'nin yukarısında dağlık ülkede, içinde Teukros oğlu Aias'ın kurduğu Zeus Tapınağı bulunan Ολβη kenti vardır. Bu tapınağın başrahibi Kilikia Trakheia'nın yöneticisi oldu. Sonra ülke sayısız tyranlar tarafından ele geçirildi ve korsanlar örgütlendirildi. Bunların yok edilmesinden sonra bu ülkeye Teukros'un ülkesi ve rahiplerin çoğuna da Teukros ya da Aias adı verildi. Ama Tyranlardan biri olan Ksenophanes'in kızı Aba evlilik yoluyla bu aileye girdi. Babası daha önce muhafız kılığında ülkeyi ele geçirmişti. Daha sonra hem Antonius hem de Kleopatra kibar davranışlarından dolayı bir lütuf olarak burayı kendisine başışladılar. Sonra Aba ortadan kaldırıldı, fakat hanedan onun soyu tarafından sürdürüldü..."²⁵ der. Ptolemaios da Olba adını "...Dağlık Kilikia'da Ketisler'in bölgesi Olbasa (Ολβασσα)..." olarak kullanır²⁶.

b) Hıristiyanlık kaynaklarında Olba

Stephanos Byzantios, Strabon'dan çok sonra Olba'nın Kilikia dışında da birçok yerleşim yerinin adı olduğunu yazar. Byzantios, *Ethnika*'da (sv.) Olba adlı kentleri şöyle sayar; "...ikinci Pontos'taki kenttir, üçüncü Bithynia'da Olbia nehrinin uzağındadır. Dördüncü Pamphylia'daki Philon gibi Pamphylia'ya değil Solumos topraklarına aittir... Hem Ολβιοι yurttaşları hem Ολβιος hem de Ολβια diye çağrılır. Beşinci Iberia'da altıncı Sardinia'da yedinci Illyria'daki sekizinci Hellespontos'ta dokuzuncu Kilikia'da hem Ολβανος hem Ολβιακος hem de dişil biçimiyle Ολβιακη derler...". Byzantios, Olba adını taşıyan sekiz yerleşimi saydıktan sonra Kilikia'daki Olba'yı yazar. Stephanos Byzantios'un Ολβιακος, Ολβιακη, Ολβανος kullanımları ilginçtir. Başka kaynaklarda sözcüğün bu üç şekilde yazıldığı görülmez.

²⁵ Çev. A. Pekman.

²⁶ Gastaldo 1548, 144; Lequien 1740, 1031 "...Quae Ptolemaeo Olbasa, Cetidis regionis..."; Evans 1899, 181; Hellenkemper 1990, 369; Stevenson 1932, 120.

Olba, önemli bir dinsel merkez olma özelliğini Hıristiyanlıkla birlikte değişen inanç kimliğine rağmen korur. Bu durum yazılı kaynaklar dışında bu inanca ait dinsel mimari kalıntılarla da anlaşılabilir. Bu mimari yapılar; Olba akropolisinin batısında bulunan büyük kilise kalıntısı, akropolis üzerinde yer alan birçok küçük kilise kalıntıları ve su kemerinin bulunduğu akropolis doğusundaki vadide geniş bir alana yayılan manastır kalıntıları olarak sayılabilir²⁷.

Olba bir piskoposluk merkezi olarak Erken Hıristiyanlık döneminde önemini sürdürür. Bu dönemde Olba ve hemen yakınındaki Diocaesarea ayrı ayrı piskoposluk merkezleri olur. Olba Piskoposluğu da, Isauria'nın Başpiskoposluk merkezi olan Seleukeia'nın²⁸ (Silifke) alt birimi olarak diğer Isauria ve Kilikia Piskoposlukları Diocaesarea, Kelenderis, Claudiopolis ile öteki piskoposluklar gibi IV. yüzyılın başından VII. yüzyıla kadar Antiokheia Patrikhanesi'ne bağlıdır²⁹.

Olba, Nikaia (İzmit-325) ve Antiokheia (Antakya-341) konsillerinde temsil edilmemesine rağmen kristolojik tartışmalarının karışıklıklara yol açtığı bu yüzyıllarda toplanan Konstantinopolis (İstanbul), Ephesos (Efes) ve Khalkedon (Kadıköy) konsillerine temsilci olarak giderler. Büyük Theodosios (379-395) kendisinden önceki II. Konstantios ve Valens dönemlerinde doğu dünyasına egemen olan Ariusçuluğun³⁰ önüne geçmek ve Nikaia inanç ilkelerini yeniden oluşturmak için doğulu piskoposlardan oluşan bir konsil toplamaya karar verir.

Büyük Theodosios, hem imparatorluğun ve hem de Ortodoks Hıristiyanlığın tehlike içine girdiğini düşünür³¹. Bu da imparatorun Ariusçuluğun mahkumiyetiyle sonuçlanacak bir konsil toplamaya neden olur.

²⁷ Hellenkemper-Hild 1986, 62-64.

²⁸ Hellenkemper 1990, 39'da Isauria metropolisi olarak yirmi iki kentten bağlı bulunduğu Seleukeia'yı yazar.

²⁹ Çelik 1996, 63'de "...III. yüzyılın sonunda Antiokheia Kilisesi'nin Suriye, Fenike, Arab Vilayetleri, Filistin, Kilikia, Kappadokia, Kıbrıs, Mezopotamya ve İran toprakları üzerinde 12 metropolitlik ve 137 piskoposluğu yönettiği konusunda Süryani ve Batılı kaynaklar görüş birliği halindedir..." der. Olba Piskoposluğu da bu yüz otuz yedi piskoposluk içinde yer alır.

³⁰ Kaçar 2000, 64; Grant 2000, 87; Ariusçuluk: Mısır-Aleksandria'da (İskenderiye) Rahip Arius'un düşünceleriyle IV. yüzyıl başlarında *teslis* teoloji anlayışına karşın tek ve mutlak Tanrı'nın varlığını vurgulayan inanç ilkeleri ile oluşan dinsel akım (bkz. Kaçar 2002, 4).

³¹ Dvornik 1990, 11.

Böylece Olba'nın bilinen ilk piskoposu olan Eusobios (Eusebius Olbien-sis)³², diğer Isauria piskoposları ile birlikte toplam yüz elli³³ piskoposun hazır bulunduğu ve batı kiliseleri piskoposlarının davet edilmediği³⁴ I. Konstantinopolis Konsili'ne (381) katılır³⁵.

Bundan sonra Olba Piskoposu Poplios, yüz doksan üç piskoposun katıldığı bilinen I. Ephesos Konsili'ne (431) gider³⁶. Daha sonra Olba'dan Piskopos Diapherontios³⁷ (episcopus civitatis Olbae) Tek Doğa³⁸ öğretisi yandaşlarının bir zaferi olan II. Ephesos Konsili'ne³⁹ (449) katılır. Bu konsilden sonra Diapherontios doğu Hıristiyanlığı ile batı Hıristiyanlığı'nın birbirinden ayrılışına neden olan ve II. Ephesos Konsili kararlarının geçersiz sayılarak kınanacağı Khalkedon Konsili'ne⁴⁰ (451) katılır⁴¹.

Khalkedon Konsili'ne yaklaşık altı yüz piskopos gelir ve bunlardan yalnızca beşi batı kiliselerini temsil eder⁴². Böylece, Olba Piskoposluğu'nun da içinde yer aldığı doğu kiliselerinin Tek Doğa öğretisiyle belirginleşen kristolojik tartışmalara yoğun olarak katıldıkları anlaşılır⁴³. Khalkedon Konsili'nde Tek Doğa öğretisinin en önemli adlarından biri olan Istanbulu Rahip Eutykhes'in aforoz edilmesine karar verilir⁴⁴. Olba

32 Lequien 1740, 1031'de Eusebios'un toplanan bu konsilde görüş bildirdiğini yazar.

33 Kaçar 2000, 71.

34 Çelik 1996, 132'de "...Önceleri sadece doğu kiliselerinden temsilcilerin katıldığı bu konsil (Konstantinopolis), yerel (doğuya ait) kabul edilmesine rağmen, 451 Kadıköy (Khalkedon) Konsili'nde resmen onaylanması üzerine ekumenik (evrensel) olarak kabul edilmiştir..." der.

35 Piskopos listeleri için bkz. Mansi 1901, 569-570; Dvornik 1990, ibid.

36 ACO I. i, 2 - 3 vd.; Lequien 1740, 1032; Çelik 1996, 160.

37 Lequien 1740, ibid. 'de *Diapherontius* ya da *Differentius* der.

38 Monophysist / Tek Doğa öğretisi (Eski Yunanca $\mu\omicron\nu\omicron$: tek $\Phi\upsilon\sigma\iota\varsigma$; doğa sözcüklerinden) Hıristiyan dinbiliminde Hz. İsa'daki insani doğanın tanrısal doğa içerisinde yok olduğunu ve dolayısıyla onda yalnızca bir tek tanrısal doğa bulunduğunu savunan kristolojik öğreti. İlk kez 431 Ephesos Konsili'nde kabul edilir.

39 Dvornik 1990, 16; Papa I. Leo tarafından *Haydutlar Synodu*, bazı kaynaklarda da *Efes Haydutluğu* olarak nitelendirilen konsil.

40 Çevik 1990, 219.

41 Lequien 1740, 1031-1032; Grant 2000, 89.

42 ACO II. i, 7 - 56; Maier 1973, 64.

43 Dvornik 1990, ibid.

44 Dvornik 1990, 15; Çevik 1990, 208; Ostrogorsky 1991, 54; Lemerle 1994, 39.

Piskoposu Diapherontios da bu kararı imzalayarak Eutykhes'in cezalandırılmasını onaylar⁴⁵. Buradan Olba'nın bu dönemde Tek Doğa öğretisini benimsemediği sonucu çıkarılabilir.

Burada adı bilinen bir başka Olba Piskoposu Paulos (*Paulus episcopus*), 458 yılında Isauria Piskoposları'nın İmparator I. Leo'ya yazdıkları mektubu sözcüğü Olbi olarak (*Olbi, pro Olbae*) kullanıp imzalar⁴⁶.

Hıristiyan yazarlar ya da kilise tarihçileri verdikleri listelerde Olba'yı kullanırlar. Ancak sözcüğün yine birbirinden değişik yazımları görülür. Örneğin V. yüzyılda Hierokles, *Synekdemos*'da Olba sözcüğünü liste numaraları 709, 9'da Olba ve 840'da Olbe (i) olarak kullanır. Olbe (i) yazımının *Synekdemos*'un Ortaçağ kopyalarından birinde biçim değiştirdiği düşünülebilir.

Seleukeialı Basileos V. yüzyılda *Miracula Sanctae Theclae*, *Miraculum 24*'de bir gözünü kaybetme korkusu yaşayan Olbalı bir çocuktan söz ederek "...Çocuk adı Olba olan bu komşu kentten indi, zamanını inziva, gözyaşlarıyla geçirdiği tapınağa çıktı..." der.

Antiokheia Patrikhanesi'nin *Notitiae episcopatum*'unda sözcük yine Olba olarak kullanılır. Khronikon Theophanes Olba'yı, Orba ve Ourba olarak yazar. Belki de bu Ourba yazımı nedeniyle sözcük *Acta Sancti Bartholomei*'de (120) Ourbanopolis olarak kullanılır.

Olba Piskoposluğu'nun özellikle VI. yüzyılda kiliseler arasındaki dinsel tartışmalarda taraf olduğu ve Tek Doğa öğretisini genel olarak benimseyen doğu kiliseleri ile aynı çizgiyi bir süre koruduğu görülür. Bu dönemde Kilikia ve Isauria bölgelerinde bulunan Arsinoe, Diocaesarea, Pompeiopolis, Korykos, Kelenderis, Tarsos gibi birçok piskoposluk merkezi kısa sürelerle de olsa Hıristiyanlığın Tek Doğa öğretisini benimser. Bu yerleşimler ve Seleukeia Başpiskoposluğu ile beraber ona bağlı olan Olba Piskoposluğu da Tek Doğa öğretisini VI. yüzyılda bir süre (513-517) kabul eder⁴⁷ (bkz. Figür I).

⁴⁵ Lequien 1740 ibid.; "... Eutykhes haeresis convictus fuit, aderat, illiusque damnationi subscripsit Diapherontius, seu Differentius episcopus civitatis Olbae, pro quo Basileos Seleuciensis an. 451..."

⁴⁶ Lequien 1740, 1032; ACO II. i, 1; Hellenkemper 1990, 369

⁴⁷ Hellenkemper 1990, 369

Bizans İmparatoru Iustinianus'un (527-565) Ortodoks inancın herkese kabul ettirilmesi gereğine inanması ile Tek Doğa öğretisini benimseyen piskoposluklara yapılan şiddetli baskılar artar⁴⁸. Iustinianus döneminde Yakub Baraday⁴⁹ adlı Süryani din adamı Tek Doğa inancı konusunda Kappadokia, Kilikia ve Isauria bölgelerinde önemli propaganda çalışmaları yaparak buraları baştan başa dolaşır⁵⁰. Özellikle Isauria'daki bu yayılmacı çabalar sonucunda Olba Piskoposluğu'nun da bağlı bulunduğu Seleukeia Başpiskoposluğu 553-578 arasında yeniden Tek Doğa öğretilisine döner.

Olba Piskoposu Theodoros (*episcopus civitatis Olbeorum*), yüz yetmiş piskoposun katıldığı III. Konstantinopolis Konsili'ne "*Concilium trullanum*"⁵¹ (680-681) Olba temsilcisi olarak gider⁵².

Olba Piskoposluğu VII. yüzyılda Konstantinopolis Patrikhanesi'ne bağlanır ve bu durum X. yüzyılda kentin Antiokheia Patrikhanesi'ne katılmasına kadar sürer⁵³.

Öte yandan Roma İmparatorluk dönemine ait bir hac yolu seyahatnamesinin Ortaçağ kopyası olan *Itinerarium Antonini et Augusti Hierosolymitanum*'da sözcük Oropa, Oropo ve Ropo olarak verilir⁵⁴. Sözcük olasılıkla Theophanes'in Orba yazımıyla bağlantılı olarak bu biçimiyle algılanır.

c) Sonuç

Genel olarak değerlendirilmesi gerekirse, özellikle Pamphylia bölgesi yer adlarını inceleyen Sundwall, Olba sözcüğünün kökeninin yerli Anadolu dilleriyle ilişkili olduğunu söyler. L. Zgusta ise bu görüşü kabul etmeyecek Olba'nın yerel bir Anadolu adının Eski Yunan diline uyarlanan şekli olduğunu öne sürer. Bu durumda Eski Yunanca ya da Hititçe yeni bir yazıtlı belge bulunana kadar Zgusta'nın görüşü yani Olba sözcüğünün

⁴⁸ Lemerle 1994, 46; Kawera 1985, 50

⁴⁹ Süryanca 'baraday - dilenci', dilenci kılığında gezdiği için.

⁵⁰ Hayes 2002, 291

⁵¹ İmparatorluk sarayındaki kubbeli salonda yapıldığı için bu Latince adla anılır.

⁵² Lequien 1740 *ibid.*; Dvornik 1990, 23

⁵³ Hellenkemper 1990, *ibid.*

⁵⁴ Parthey et Pinder 1848, 327'de Oropa-365'de Oropo, Ropo olarak.

Eski Yunanca ολβιος sözcüğünden türediği en azından şimdilik doğru kabul edilebilir. Çünkü Olba, Eski Yunanca ολβοç: şans, mutluluk, zenginlik, başarı ve bunun sıfatı olan ολβιοç: şanslı, mutlu, zengin, başarılı (zarf halinde ολβιωç) sözcükleriyle ilgili olmalıdır.

Olba sözcüğünün ilkçağ kaynaklarından çok Erken Hıristiyanlık kaynaklarında özellikle de kilise khronika'sında yer aldığı görülür. Bu da Olba'nın günümüzde de kalıntıları görülebilen büyük bir manastır ve birçok kilise yapısı ile Isauria bölgesindeki önemli Hıristiyanlık merkezlerinden biri olmasıyla açıklanabilir.

Olba Piskoposluk merkezi olarak Isauria Kiliseleri içinde Seleukeia Başpiskoposluğu'na bağlıdır. Burada ilginç olan birbirine çok yakın merkezler olmasına rağmen Olba ve Diocaesarea'nın ayrı birer piskoposluk merkezi olarak Erken Hıristiyanlık kaynaklarında yer almalarıdır. Tek Doğa öğretisinin V. yüzyılda özellikle Mısır'da ve Antiokheia yakın çevresinde bulunan doğu kiliseleri arasında giderek yayılmasıyla Seleukeia Başpiskoposluğu ile birlikte Diocaesarea ve Olba piskoposluklarının da bu öğretiyi bir süre benimsediği görülür.

Olba'nın konsil katılım listelerinde adı yer alan piskoposları özellikle önemli kristolojik tartışmalarının yaşandığı ekumenik konsillere katılarak görüşlerini bildirirler ve buralardan çıkan kararları imzalarlar. Bu katılımlar ve görüş bildirmelerin Ariuşçuluk, Tek Doğa öğretisi gibi Hıristiyan dünyasının özellikle doğu kiliselerinin en çok karıştığı konularda ve dönemlerde olması önemlidir.

Sözcüğün Olba, Olbe, Olbi, Oropus, Oropa, Ourbanopolis gibi birbirinden değişik kullanımları ilkçağ ya da Erken Hıristiyanlık dönemi yazımlarının ortaçağa aktarımlar sırasında yazıcıların hataları sonucu olduğu düşünülebilir.

Yazılı kaynaklarda bir yerleşim yeri ya da bölge adının bu kadar değişik biçimde kullanımı sık görülmeyen durumdur. İlkçağda yerli halkın bir göçle değiştiği ve dolayısıyla Olba adının yeni gelenler tarafından değişik kullanıldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Araştırılan kaynaklar Hıristiyanlıkla birlikte Olba'da yeni adlandırmaların yapıldığı hakkında bir kayıt da bulundurmaz. Ancak değişik yazımlar en azından kilise khronika'sının Olba sözcüğünü kullanımlarındaki farklılıkları ortaya koyar.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- ACO I Acta Conciliorum Oecumenicorum, (ed. By E. Shwartz vol. I), Berlin & Leipzig 1927-1930
- ACO II Acta Conciliorum Oecumenicorum, (ed. By E. Shwartz vol. I), Berlin & Leipzig 1932-1937
- Bent 1891 Bent, J.T., “A Journey in Cilicia Tracheia”, The Journal of Hellenic Studies XII, s. 206-222
- Çelik 1996 Çelik, M., Süryani Tarihi, Tarih dizisi 1, Ayraç Yay., Ankara
- Durugönül 1995 Durugönül, S., “Olba: Polis mi Territorium mu?” Lykia II, Antalya
- Durugönül 1998 Durugönül, S., “Seleukosların Olba Territorium’undaki “Akkulturation” Süreci Üzerine Düşünceler”, Olba 1, Mersin
- Durukan 1998 Durukan, M., “M. Ö. 301-188 Arasında Olba Territoriumunda Yaşanan Siyasi Gelişmeler” Olba 1, Mersin
- Dvornik 1990 Dvornik, F., Konsiller Tarihi İznik’ten II. Vatikan’a (Çev. M. Aydın), TTK Yay., Ankara
- Erten 2003 Erten, E., “Olba (Uğuralanı) 2001 Yüzey Araştırması”, XXV. Uluslararası Arkeoloji ve Arkeometri Sempozyumu (baskıda), Ankara
- Evans 1899 Evans, J., “Olba, Cennatis, Lalassis”, Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society, Londra
- Gastaldo 1548 Gastaldo, L. – Munstero, S., La Geographia di Claudia Ptolemeo / conalcuni commenti, Venedik
- Grant 2000 Grant, M., Roma’dan Bizans’a (Çev. Z. Z. İlkelen), Homer Kitabevi, İstanbul
- Hayes 2002 Hayes, E.R., Doğu-Batı Süryanilerin Kurduğu Urfa Akademisi (Çev. Y. Gönenç), Yaba Yay., İstanbul
- Heberdey-Wilhelm 1896 Heberdey, R. – Wilhelm, A., Reisen in Kilikien, Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Band XLIV, Viyana
- Hellenkemper-Hild 1986 Hellenkemper, H. – Hild, F., Neue Forschungen in Kilikien Band 4, Viyana
- Hellenkemper 1990 Hellenkemper, H. – Hild, F., ‘Olba’, Tabula Imperii Byzantini (TIB) Kilikien und Isaurian Band 5, Viyana
- Hill 1900 Hill, G.F., A Catalogue of the Greek Coins in The British Museum, Catalogue of the Greek Coins of Isauria and Cilicia, Londra
- Hicks 1891 Hicks, E.L., “Inscriptions from western Cilicia”, The Journal of Hellenic Studies XII pp. 225-273

- Kaçar 2000 Kaçar, T., "İstanbul Piskoposluğunun Doğuşu ve Yükselişi" Akademik Araştırmalar Dergisi 9 - 10, (Kasım 2000 - Nisan 2001) 63-85.
- Kaçar 2002 Kaçar, T., "Roma İmparatorluğu'nda Kilise Konsillerinin Siyasallaşması: İznik Örneği", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi II / 1
- Keil-Wilhelm 1939 Keil, J. - Wilhelm, A., "Denkmaler aus dem Rauhen Kilikien" MAMA III (1939) 69 Nr: 68)
- Kawera 1985 Kawera, P., Corpus scriptorum Christianorum Orientalium
- Lemerle 1994 Lemerle, P., Bizans Tarihi (Çev. G. Üstün), İletişim Yay., İstanbul
- Lequien 1740 Lequien, M., Oriens christianus, in quatuor patriarchatus digestus quo exhibentur ecclesiae, patriarchae, caeterique praesules totius Orientis, Paris
- Levante 1986 Levante, E., Sylloge Nummorum Graecorum-Switzerland I-Levante-Cilicia / Supplement I, Bern
- MacKay 1968 MacKay, T.S., Olba in Rough Cilicia, Universty Microfilms, Inc., Ann Arbor, Michigan
- MacKay 1976 MacKay, T.S., "Olba (Uğura)", The Princiton Encyclopedeia of Classical Sites, Princeton Universty Press, Princeton-New Jersey
- MacKay 1990 MacKay, T.S., "Major Sanctuaries of Pamphylia and Cilicia", ANRW (Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt), New York
- Maier 1973 Maier, G.F., Byzans, Fischer Weltgeschichte Band 13, Hamburg
- Mansi 1901 Mansi, J., D., Sacrorum Conciliorum, Nova et Amplissima Collectio, Florentia (Yeni Basım Berlin)
- Ostrogorsky 1991 Ostrogorsky, G., Bizans Devleti Tarihi (Çev. F. Işıltan), T.T.K. Yay., Ankara
- Parthey – Pinder 1848 Parthey, C. – Pinder, M., Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum, Berlin
- RE 1937 Paulys, Real-Encyclopadie der Classischen Altertumwissenschaft neue Bearbeitung, Stuttgart
- Staffieri 1978 Staffieri, G.M., La Monetazione di Olba hella Cilicia Tracheia, Quaderni Ticinesi di Numismatica Antichita Classiche Monografie I, Lugano
- Staffieri 1987 Staffieri, G.M., La Monetazione di Olba e di Diocaesarea in Cilicia, Numismatica e Antichita Classiche xvi
- Staffieri 1994 Staffieri, G.M., La Monetazione di Olba e di Diocaesarea in Cilicia, Numismatica e Antichita Classiche xxiii

- Stevenson 1932 Stevenson, E.L., Geography of Claudius Ptolemy, based on Greek and Latin manuscripts and important late fifteenth century printed editions, including reproductions of the map from the Ebner Manuscripts, New York
- TAVO 1989 Reichert, L., Tübinger Atlas des Vorderen Orients der Universität Tübingen, Verlag - Wiesbaden
- Williams 1974 Williams, C., "The Corinthian Temple of Zeus Olbios at Uzuncaburç: A Reconsideration of the Date", AJA 78 (American Journal of Archaeology)

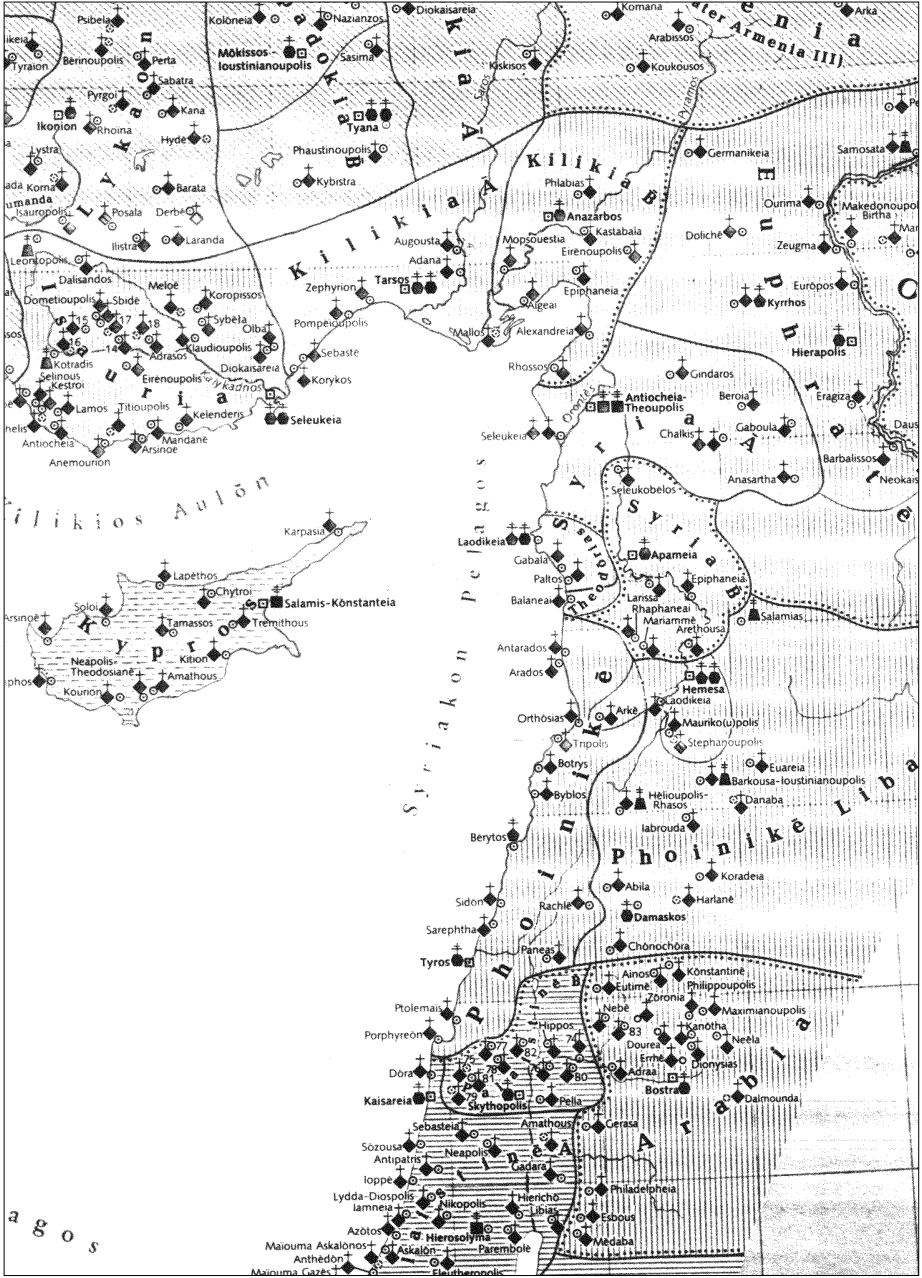

Fig. 1 Isauria ve Kilikia'da başpiskoposluklar ve bunlara bağlı piskoposlukların IV. – VII. yüzyıllar arasında Tek Doğa öğretisini benimsediklerini gösteren harita (TAVO 1989).